

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРИНЦИПУ РІВНОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ

Полховська І.К.

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри конституційного,
адміністративного, екологічного та трудового права*

Полтавського юридичного інституту

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Рівність та недопустимість дискримінації є конституційними принципами національної правової системи України, а також фундаментальними цінностями світового співтовариства, на чому наголошено у міжнародних правових актах з питань захисту прав і свобод людини і громадянина. Як проголошено в Загальній декларації прав людини «визнання за всіма членами людської родини природженої гідності та рівних і невідчужуваних прав становить основу свободи, справедливості та миру в світі; всі люди за народженням є вільними й рівними в гідності та правах». Приписи Основного Закону України так само закріплюють рівність людей у гідності та правах, рівність перед законом, а також заборону обмежень та привілеїв за певними ознаками (ст. 21, 24).

Конституційний Суд України вважає, що гарантована Конституцією України рівність усіх людей у їхніх правах і свободах означає необхідність забезпечення

їм рівних юридичних можливостей як матеріального, так і процесуального характеру для реалізації однакових за змістом та обсягом прав і свобод (Рішення (Перший сенат) від 12 липня 2019 року № 5-р(I)). Натомість порушення рівності конституційних прав і свобод означає, що особа отримує привілеї або зазнає обмежень у визнанні, реалізації чи користуванні правами і свободами в будь-якій формі, крім випадків, коли таке обмеження встановлено з правомірною, обумовленою істотними чинниками та обґрунтованою метою, способи досягнення якої є належними та потрібними в демократичному суспільстві (Рішення Конституційного Суду України (Велика палата) від 7 лютого 2023 року № 1-р/2023).

Введення в Україні воєнного стану суттєво вплинуло на забезпечення рівності прав і свобод людини і громадянина. Так, Статтею 3 Указу Президента України від 24.02.2022 р. №64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні», затвердженого Законом України від 24.02.2022 року № 2102-IX, визначено, що на період дії правового режиму воєнного стану можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями 30-34, 38, 39, 41-44, 53 Конституції України. Регламентація заходів правового режиму воєнного стану деталізована у Законі України «Про правовий режим воєнного стану».

З-поміж іншого, питання дотримання рівних прав і свобод під час війни було у фокусі уваги Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Так, під час здійснення парламентського контролю у 2022 році Уповноваженим виявлено численні факти порушення дотримання рівних прав і свобод, серед яких порушення політичних прав та міграційного законодавства, дискримінація та поширення мови ворожнечі, домашнього насильства і торгівлі людьми, порушення права на свободу віросповідання, прав національних меншин і корінних народів тощо [1, с. 134]. Як зазначає Уповноважений, протягом звітного періоду дотримання рівних прав і свобод були предметом оцінки і в рамках міжнародних механізмів з прав людини. А саме, 9 лютого 2022 р. Комітетом ООН з прав людини було прийнято Заключні зауваження до 8-го

періодичного звіту України щодо виконання Міжнародного пакту про громадянські і політичні права. Комітет висловив занепокоєння щодо відсутності всеосяжного антидискримінаційного законодавства, яке б відповідало положенням Пакту та відсутності інформації про кроки, що робляться для вирішення проблеми стигматизації та дискримінаційного ставлення до численних груп, включаючи етнічні меншини. У цьому контексті важливо зауважити, що 1 липня 2023 року набуває чинності Закон України «Про національні меншини (спільноти) України», відповідно до якого громадянам України незалежно від етнічного походження, належності до національних меншин (спільнот) гарантуються рівні громадянські, політичні, соціальні, економічні, культурні та мовні права і свободи, визначені Конституцією України (ст. 5). Національна меншина (спільнота) України – це стала група громадян України, які не є етнічними українцями, традиційно проживають на території України в межах її міжнародно визнаних кордонів, об'єднані спільними етнічними, культурними, історичними, мовними та/або релігійними ознаками, усвідомлюють свою приналежність до неї, виявляють прагнення зберегти і розвивати свою мовну, культурну, релігійну самобутність. У Законі наголошено, що національні меншини (спільноти) є невід'ємними, інтегрованими та органічними частинами українського суспільства.

У свою чергу 1 листопада 2022 року Комітет ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок надав Заключні зауваження до 9-ї періодичної доповіді України про виконання Конвенції ООН з ліквідації усіх форм дискримінації щодо жінок. Комітет стурбований тим, що військовий напад на Україну спричинив грубі порушення прав людини українських жінок і дівчат, які стають жертвами нападів на цивільне населення та об'єкти цивільної інфраструктури, а також тортур та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поведіння, довільних та позасудових страт, насильницьких зникнень, гендерного насильства, включаючи сексуальне насильство, примусове переселення та насильницькі переміщення населення. Він зазначає, що збройна агресія Російської Федерації проти України особливо тяжко позначається на

жінках і дівчатах, які перебувають у несприятливому становищі, таких як внутрішньо переміщені жінки, сільські жінки, жінки похилого віку, жінки з інвалідністю, представниці сексуальних меншин, жінки рома, жінки з інших меншин, включаючи кримськотатарських жінок. Водночас Комітет визнав зусилля України щодо забезпечення рівних прав і можливостей жінок та чоловіків, а також надав низку рекомендацій для покращення ситуації з ліквідацією дискримінації щодо жінок у різних сферах суспільних відносин із урахуванням умов війни [1, с. 135].

При аналізі цього питання слід наголосити, що після років зволікань зрештою 20.06. 2022 року парламент України прийняв Закон «Про Ратифікацію Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами», відповідно до якого Україна заявляє, що застосовуватиме Конвенцію відповідно до цінностей, принципів і норм, визначених Конституцією України, зокрема щодо захисту прав людини та основних свобод, рівності прав та можливостей жінок і чоловіків, гендерної ідентичності, формування відповідального материнства та батьківства, підтримки сім'ї та охорони дитинства. Також Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 12 серпня 2022 р. № 752-р було схвалено Державну стратегію забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року та затверджено операційний план з її реалізації на 2022–2024 роки. А 20 грудня 2022 року Розпорядженням № 1163-р Уряд схвалив Стратегію впровадження гендерної рівності у сфері освіти до 2030 року.

Таким чином, конституційний принцип рівності скерований на всі щаблі українського правопорядку. Попри безпрецедентні виклики, які долає сьогодні наша держава, конституційні цінності є в основі національних інтересів України, реалізація яких має забезпечувати державний суверенітет, прогресивний демократичний розвиток, а також безпечні умови життєдіяльності й добробут громадян на засадах кращих традицій європейського конституціоналізму.

Список використаних джерел:

1. Доповідь про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні у 2022 році. 242 с. URL:<https://ombudsman.gov.ua/report-2022/images/documents/annual-report-2022.pdf>. т .